

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 5, Issue 4, December 2017, p. 1031-1048

Received	Reviewed	Published	Doi Number
01.12.2017	20.12.2017	25.12.2017	10.18298/ijlet.2456

"Shirt" As a Symbol in Joseph Parable

Zehra GÖRE ¹

ABSTRACT

The parable of Joseph, accepted from the earliest of religious stories, has been treated by many artists from the past to the present day, from east to west. The parable, which takes its source from the sacred books and is described as "Ahsenul'-Kasâs" in the Qur'an, is accepted as "not only the oldest, but perhaps heretofore the ageless novel". The number of works written after the work of Kul Ali (XIIIth Century) that is accepted as the oldest work which is about the parable in classical Turkish literature is approximately one-hundred. Since the early ages of Islam, it has been read religiously, spoken and written in the form of verse and prose stories by treating as a love adventure to a degree. However, since the subject was religious and at the same time it was talking about the life of a prophet, the artists could not make a change and a novelty about the essence of the event. Common elements such as dream, well, wolf and scale that can be described as motifs, symbols or indicators are identified in the works about the subject of Joseph parable. It is seen that there are similarities or differences in the stories in the discussion of these elements, which are used as tools in the development of the story or in the emergence of new meanings. In this declaration, the shirt of the Prophet Joseph, one of the most important motifs of Joseph parable, and which we find in different events from the beginning to the end of the story, will be mentioned. In the major masnavis written in Turkish literature, the handling of the "shirt" as a symbol and the meanings that arise from this symbol will be emphasized.

Key Words: Joseph parable, mathnawi, narrative, motif, symbol.

Yûsuf Kıssasında Bir Sembol Olarak "Gömlek" ²

ÖZET

Dinî hikâyelerin en eskilerinden kabul edilen Yûsuf kıssası geçmişten günümüze, doğudan batıya pek çok sanatçı tarafından işlenmiştir. Kaynağını kutsal kitaplardan alan ve Kur'an-ı Kerim'de "ahsenül'-kasâs" olarak tavsif edilen kısma "değil sadece en eski, belki bu ana kadar hiç eskimemiş roman olarak" kabul edilmiştir. Klasik Türk edebiyatında bu kıssayı işlemiş en eski eser olarak kabul edilen Kul Ali'nin (XIII. Yüzyıl) eserinden sonra yazılan eserlerin sayısı yüze yakındır. Bu kısma İslamiyet'in ilk çağlarından beri dinî biçimiyle okunmuş, söylenmiş ve bir dereceye kadar da aşk macerası olarak işlenerek manzum ve mensur hikâyeler biçiminde yazılmıştır. Ancak sanatçılar konu dinî olduğu ve aynı zamanda bir peygamberin hayatını söz konusu ettiği için olayın esasına dair bir değişiklik ve yenilik yapma yoluna gitmemişler; motif, sembol ya da gösterge olarak nitelendirilebilecek rüya, kuyu, kurt, ölçek gibi ortak unsurlarla hikâyenin geliştirilmesini ya da yeni anlamlar doğmasını sağlamışlardır. Bununla birlikte araç olarak kullanılan bu unsurların ele alınışında hikâyelerde benzeşme ya da farklılaşmalar görülmektedir. Bu çalışmada Yûsuf kıssasının en önemli motiflerinden olan ve hikâyenin başından sonuna değin karşımıza faklı olayların içinde çıkan Yûsuf peygamberin gömleği söz konusu edilecektir. Türk edebiyatında yazılmış olan belli başlı mesnevilerde bir sembol olarak "gömlek" in ele alınışı ve bu sembolden doğan anlamlar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yûsuf kıssası, mesnevi, tahkiye, motif, sembol, gömlek.

¹ Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkçe Eğitimi ve Sosyal Bilimler Bölümü, Konya; zgore@hotmail.com.

² Bu çalışma II. International Symposium on New Trends in Social and Liberal Sciences (27-30 Nisan 2017, Barselona/İspanya)'de sözlü olarak sunulan ve Necmettin Erbakan Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından 172518001-049 proje numarası ile desteklenen bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

Giriş

İnsanlık tarihinin en eski ve en önemli hikâyelerinden biri olarak görülen ve “*değil sadece en eski, belki bu ana kadar hiç eskimemiş roman*” diye nitelendirilen Yûsuf kıssasının ilk defa Tevrat'ta yer aldığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte hikayenin esasına dair ilk belirtilerin tarihin ilk çağlarına kadar uzandığı ifade edilmekte, Ahd-i Atik'ten önce MÖ 15. yüzyıla dayanan bir Mısır anlatısının en eski versiyon olabileceğine dair bir görüş de öne sürülmektedir. Mısır hiyerogliflerinin okunmasıyla ortaya çıkan bilgilerden “İki Kardeş” masalındaki küçük kardeşin bahtsız serüvenini Yûsuf'un başına gelenlerle bağdaştırırlar da olmuştur (Ayan 2004, 65).

Genel kabule göre kaynağını kutsal kitaplardan alan ve geçmişten günümüze insanları derinden etkileyen Yûsuf kıssası en güzel şekliyle Kur'an-ı Kerim'de ifadesini bulmuş ve “*ahsenül'-kasâs*” olarak tavsif edilmiştir.

Klasik Türk edebiyatında bu kıssayı konu edinen en eski eser olarak kabul edilen Ali'nin (XIII. Yüzyıl) Kıssa-i Yûsuf'undan sonra yazılan eserlerin sayısı yüze yakındır. İslamiyet'in ilk çağlarından beri dinî biçimiyle okunmuş, söylenmiş ve bir dereceye kadar da aşk macerası olarak işlenerek manzum ve mensur hikâyeler biçiminde yazılmıştır. Yûsuf kıssasını konu edinen eserlerde motif, sembol ya da gösterge olarak nitelendirilebilecek rüya, kuyu, kurt, ölçek gibi ortak unsurlar tespit edilmektedir. Bunlar arasında hikâyenin başından sonuna değin karşımıza farklı olayların içinde çıkan Yûsuf peygamberin gömleği en önemli motiflerdendir. Yûsuf peygamberin hayatının çocukluk, gençlik ve olgunluk zamanlarında yaşanan hadiselerde görülen gömlek geçiş dönemleri olarak nitelendirilebilecek üç önemli aşamada metaforik anlamlar üstlenmektedir. Bu anlamları ve mesnevilere nasıl yansıdığını tespit etmeden önce hikâyenin kaynağı durumundaki kutsal kitaplarda gömlek motifin nasıl yer aldığına bakmak yerinde olacaktır.

Tevrat ve Kur'an'da “gömlek”

Tevrat anlatısına göre Yûsuf'un giysisinin evsafı Kur'an ifadesine ve mesnevilere göre farklılık arz eder. Bu uzun, renkli bir giysidir. Yûsuf'u diğer oğullarından çok seven İsrail ona uzun, renkli bir giysi yaptırmıştır. Böylece Yûsuf'un bu alaca gömleği babalarının ona karşı sevgisinin sembolü görülerek kardeşlerinin kıskançlığının ortaya çıkmasında somut bir gösterge olmuştur. Babalarının Yûsuf'u kendilerinden çok sevdiğine inanan kardeşleri, ondan nefret edip önce öldürme sonra Ruben'in teklifi ile kuyuya atma fikrinde birleşince, sırtındaki bu renkli uzun giysiyi çekip çıkararak onu susuz, boş bir kuyuya atarlar. Daha sonra Yûsuf'un öldüğünün delili olmak üzere teke kanına bulayarak babalarına götürdükleri de bu alaca entaridir. Oğlunun kanlı giysisini tanıyan Ya'kûb onu yabancı bir hayvanın yemiş olacağını düşünerek bu habere inanır.³

³ Kitabı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1976, Bap 37. [Yusuf on yedi yaşında bir gençti. Babasının karıları Bilha ve Zilpa'dan olan üvey kardeşleriyle birlikte sürü güdüyordu. Kardeşlerinin yaptığı kötülükleri babasına ulaştırırdı. (3) İsrail Yusuf'u öbür oğullarının hepsinden çok severdi. Çünkü Yusuf onun yaşlılığında doğmuştu. Yusuf'a uzun, renkli bir giysi yaptırmıştı. (4) Yusuf'un kardeşleri babalarının onu kendilerinden çok sevdiğini görünce, ondan nefret ettiler. Yusuf'a tatlı söz söylemez oldular.

Kardeşleri onu uzaktan gördüler. Yusuf yanlarına varmadan, onu öldürmek için düzen kurdular. (19) Birbirlerine, "İşte düş hastası geliyor" dediler, (20) "Hadi onu öldürüp kuyulardan birine atalım. Yabancı bir hayvan yedi deriz. Bakalım o zaman düşleri ne olacak!" (21) Ruben bunu duyunca Yusuf'u kurtarmaya çalıştı: "Canına kıymayın" dedi, (22) "Kan dökmeyin. Onu şu ıssız yerdeki kuyuya atın, ama kendisine dokunmayın." Amacı Yusuf'u kurtarıp babasına geri götürmekti. (23) Yusuf yanlarına varınca, kardeşleri sırtındaki renkli uzun giysiyi çekip çıkardılar (24) ve onu susuz, boş bir kuyuya attılar.

Kur'an'da gömlek ilk olarak Yûsuf sûresinin 18. ayetinde yer almaktadır.⁴ Buna göre Yûsuf'u kuyuya atan kardeşleri onun bir kurt tarafından yenildiğinin delili olarak üzerinde sahte bir kan ile gömleği Ya'kûb'a getirirler. Bu kanlı gömlek diğer evlatlarının yalanının sembolü olurken Ya'kûb için oğlunun öldüğünün değil yaşadığının delilidir. Aynı zamanda kederini teslimiyete dönüştürerek kendisine düşenin sabretmek olduğunu idrak etmesinin işaretidir. Tevrat anlatısıyla Kur'an arasındaki en temel fark da bu noktadır.

Tevrat'ta Yûsuf'un giysisinin konu edildiği bir diğer kısım 39. Bapta geçer.⁵ Yûsuf'un efendisi Potifar'ın karısı ona göz koyar ve vuslat ister. Bunun üzerine Yûsuf giysisini kadının elinde bırakarak kaçır. Yûsuf'un kaçtığına gören kadın uşaklarını yanına çağırarak Yûsuf'un ifetine iftira eder ve efendisi eve gelinceye kadar onun giysisini yanında alıkoyar.

Kur'an'da Mısır azizinin karısıyla Yûsuf arasında yaşanan ve gömlek etrafında şekillenen hadise, Yûsuf'un masumiyetini daha net olarak ortaya koyacak bir açıklıkla ifade edilmiştir. Yûsuf suresinin 25-28. ayetlerinde⁶ Mısır azizinin karısı Yûsuf'tan vuslat istediğinde ikisi de kapıya doğru koşarlar ve kadın onun gömleğini arkadan yırtar. Kadının kocası gelip de olaya tanık olduğunda suçsuzluğunu dile getiren Yûsuf'a kadının akrabalarından biri şahitlik eder. Bu şahidin ifadesi arkadan yırtılmış gömleği Yûsuf'un suçsuzluğunun delili olarak göstermiş ve aynı zamanda kadının yalanını ifşa etmiştir. Yırtılan gömlek kadının kurduğu tuzağın ispatı olduğu gibi Yûsuf'un efendisine sadakatının ve iffetinin de sembolüdür.

Tevrat anlatısında yer almayan ancak Kur'an'da söz konusu olan üçüncü bir gömlek daha vardır. Bu ise oğlunun üzüntüsünden gözleri görmez olan Ya'kûb'a şifa olarak gönderilen "Yûsuf kokulu" gömlektir. Yûsuf suresi 93-96. ayette⁷ Yûsuf bir müjdeci ile birlikte gömleğini babasına gönderir,

---

Midyanlı tüccarlar oradan geçerken, kardeşleri Yusuf'u kuyudan çekip çıkardılar, yirmi gümüşe İsmaililer'e sattılar. İsmaililer Yusuf'u Mısır'a götürdüler. (29) Kuyuya geri dönen Ruben Yusuf'u orada göremeyince üzüntüden giysilerini yırttı. (30) Kardeşlerinin yanına gidip, "Çocuk orada yok" dedi, "Ne yapacağım şimdi ben?" (31) Bunun üzerine bir teke keserek Yusuf'un renkli uzun giysisini kanına buladılar. (32) Giysiyi babalarına götürerek, "Bunu bulduk" dediler, "Bak, bakalım, oğlunun mu, değil mi?" (33) Yakup giysiyi tanıdı, "Evet, bu oğlumun giysisi" dedi, "Onu yabani bir hayvan yemiş olmalı. Yusuf'u parçalamış olsa gerek."

⁴ Yûsuf Suresi 12/18; "Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. (Ya'kub) dedi ki: Bilakis nefisleriniz size (kötü) bir işi güzel gösterdi. Artık (bana düşen) hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan, ancak Allah'tır."

⁵ Kitabı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1976, Bap 39. [Potifar'ın karısı her gün kendisiyle yatması ya da birlikte olması için direttiyse de, Yusuf onun isteğini kabul etmedi. (11) Bir gün Yusuf olağan işlerini yapmak üzere eve gitti. İçerde ev halkından hiç kimse yoktu. (12) Potifar'ın karısı Yusuf'un giysisini tutarak, "Benimle yat" dedi. Ama Yusuf giysisini onun elinde bırakıp evden dışarı kaçtı. (13) Kadın Yusuf'un giysisini bırakıp kaçtığını görünce, (14) uşaklarını çağırdı. "Bakın şuna!" dedi, "Kocamın getirdiği bu İbrani bizi rezil etti. Yanıma geldi, benimle yatmak istedi. Ben de bağırdım. (15) Bağırdığımı duyunca giysisini yanımda bırakıp dışarı kaçtı." (16) Efendisi eve gelinceye kadar Yusuf'un giysisini yanında alıkoydu.]

⁶ Yûsuf Suresi 12/25-28; "İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında onun kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: senin ailene kötülük etmek isteyen cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir! Yûsuf: "Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi" dedi. Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti: "Eğer gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır. Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir. (kocası, Yûsuf'un gömleğinin) arkasından yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): "şüphesiz, dedi; bu sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür."

⁷ Yûsuf Suresi 12/93-96; "Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecektür. Ve bütün ailenizi bana getirin. Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere): Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum! dedi. (Onlar da:) Vallahi sen hâla eski şaşkınlığındasın, dediler. Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Ya'kub) görür oldu. Ben size: "Allah tarafından (vahiy ile) sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim" demedim mi! dedi."

gömlek henüz eline ulaşmadan oğlunun kokusunu duyan Ya'kûb gömleği yüzüne koyar koymaz gözleri görür olur. Bu defa gömlek somut bir durumu düzelten derman niteliğinde iyileştirici özelliği olan bir vasıta durumundadır.

Kutsal kitaplarda Yûsuf kıssası ile ilgili ifadelerden anlaşılacağı üzere Yûsuf peygambere ait kanlı gömlek, yırtılan gömlek ve şifa gömleği olarak üç gömlek söz konusudur. Bunlar Yûsuf peygamberin hayatının geçiş evrelerine işaret edecek şekilde çocukluk, gençlik ve olgunluk zamanlarına denk gelen hadiselerde karşımıza çıkmaktadır.

Mesnevilere Göre Gömleğin Hikmeti, Mahiyeti

Klasik Türk edebiyatında Yûsuf kıssasını konu edinen mesnevilerde sanatçılar mevzu dinî olduğu ve aynı zamanda bir peygamberin hayatını anlattığı için olayın esasına dair bir değişiklik ve yenilik yapma yoluna gitmemişlerdir. Çerçeve hikâyeye sadık kalarak bilhassa kutsal kitaplarda olmayan ayrıntılarda farklılığı yakalamaya çalışan müellifler, hikâyenin seyrini etkileyecek gömlek, rüya, kurt, kuyu, ölçek gibi motiflerden faydalanmışlardır. Bu motifleri hikâyeyi geliştirme ya da anlam katmanları oluşturmada araç olarak kullanmışlardır. Bunlar arasında hikâyenin başından sonuna değin karşımıza farklı olayların içinde çıkan Yûsuf peygamberin gömleği en önemli motiflerdendir. Bu motifin Yûsuf peygamberin hayatının geçiş dönemleri olarak nitelendirilebilecek üç önemli aşamada metaforik anlamlar üstlendiği görülmektedir. Diğer taraftan Yûsuf kıssasını konu edinen mesnevilerde anlatıların kurgusal seyrinde ve yeni anlamlar doğmasında önemli yeri olan gömlek motifinin ele alınışında hikâyelerde benzeşme ya da farklılaşmalar tespit edilmektedir.

Yûsuf kıssasını işleyen mesnevilerde anlamlar üreten ve motif olarak ele alınmasına sebep olan giysisi "gömlek", "pirahen", "kâmis", "etek", "ton" isimleriyle anılır. Bütün mesnevilerde yukarıda hikâyenin kaynağı olan kutsal kitaplar çerçevesinde belirtildiği üzere Yûsuf'a ait üç gömlek mevcuttur. Bundan başka Yûsuf'un yırtılan gömleğinin anlatıldığı bahislerde Yûsuf'un gömleğine bedel olarak Züleyha'nın gömleği de söz konusu edilmiştir. Bazı müellifler hikâyelerde bir sembol durumunda olan gömlekle ilgili daha fazla bilgi vermişler ve gömleğin kerametinden bahsederek onun hikmetini ortaya koymuşlardır. Süle Fakih'in söylediğine göre bu gömleği kim giyerse sıkıntı ve eleme uğramaz, gönlüne kaygı düşmez:

Gönlegin virmekile hikmet nedür
İdeyüm işidünüz kim nitedür

Ol gönlegin kerâmeti varıdı
Her kişi kim gönlegi giyeridi

Tünd ü renc ü elem olmazıdı
Dahı kaygu gönline gelmezidi
(Süle Fakih, b. 4305-4307) (Köktekin 1994, 446)

Yûsuf kıssasının ilk olarak işlendiği eser olarak önemi haiz olan Kul Ali'nin hikâyesinde Yûsuf'un gömleğinin cennetten getirildiği ve Yaratıcının bir hediyesi olarak Cebrail tarafından Yûsuf kuyuda iken çıplak bedenine giydirildiği anlatılmaktadır:

Kuyug içre Yûsuf yalan kalmışdı
Cebrâ'ile Hâlık emr kılmışdı

Ol könlegi uçmahdan almışdı
Ketürüben Yûsufa kiyürür emdi

Anı kiydi kırtuldu yalanlıktan
Ol könlegi 'atâyıdı ol Hâlıkdan
Dermân oldı tükel servlıktan
Ol ma'nîden veribidi derler emdi
(Kul Ali) (Cin 2004, 460)

Gömleğin bir cennet giysisi olarak takdim edilmesi ve Yûsuf kuyuda iken onun çıplaklığını örtmesi başka hikâyelerde de görülmektedir. Bu gömlek ona giysi olurken aynı zamanda kuyuda yalnız kalan, ürken ve korkan çocuk Yûsuf'a teselli ve teskin vasıtası mahiyetindedir:

Gömlek uçmakdan geldi
Hem Yûsuf alup geydi
Anı kim Allah virdi
Yalıncağdan kurtaru
(Haliloğlu Ali) (Köktürk 2007, 610)

İndi kuyu dibine Yûsuf resûl
Geldi anda Cebre'îl peykî usûl

Bir nazûk gönlek getürdi Yûsufa
İtdi geygil bunı ey cân-ı safâ

Sana Hak viribidi bu gönlegi
Bunu giyen olmaya renci yigi
(Süle Fakih, b. 4313-4315) (Köktekin 1994, 446)

Zîrâ gömlek uçmakdan gelmiş-idi
Yûsuf anuñ hâlini bilmiş-idi
(Garîb, b. 2639) (Karakaya 2012, 212-213)

Cebra'îl getürdi Yûsuf'a anı
Kuyuda oyudu Yûsuf'uñ tonı
(Garîb, b. 2640) (Karakaya 2012, 212-213)

Cennetten gelmesi itibarıyla mucizevi nitelik taşıyan bu gömlek ipektendir:

Sonra geldi Cebre'îl ol çâha dir
Nî'met uçmakdan getürdi mâha dir

Hem getürdi bir harîr gömlek dahı
Yûsufa geydürdi anı ey ahı
(Hatayi, 163-164) (Demir 2006, 163)

Hikâyelerin bir kısmında ise Yûsuf'un giydiği gömlek atalarından ona intikal eden bir nevi peygamberlik alametidir. Kıssaya göre Nemrud, İbrahim'i çırılçıplak soymuş ve ondan sonra da ateşe atmıştır. Bunun üzerine Cebrail, Allah'ın buyruğuyla cennetten bir gömlek getirerek ona giydirmiştir. Bu gömlek cennet ipeğinden, yeşil sündüsten dikilmiştir ve gayet incedir. İbrahim ateşten çıktıktan sonra bu gömlek onda kalmış, o ölünce İshak'a, İshak ölünce de Ya'kûb'a geçmiştir:

Halîl'ullâh çün odlara atıldı
Hemân 'uryân olup oda atıldı

Getürdi aña Cebrâ'il o sâ'at
Libâs-ı cenneti geydürdi hil'at

Anuñçün yanmadı teni Halîlüñ
Kamu 'âlemde nâm oldu Halîlüñ

Hamâ'il eyleyüp İbrâhîm anı
Virüp İshâka sakla didi anı

Hem İshâkdan dahı Ya'kûba degdi
Hamâ'il-veş soñu Yûsufa degdi
(Bilâl, b. 1398-1402) (Göre 2009, 390)

Virdi hem ceddinün kamîsin aña
İhveti gördi anı kaldı taña
(Gubârî, b. 207) (Aktaş 2006, 74)

Yazılmış Yûsuf kıssası mesnevileri arasında seçkin bir yeri olan Hamdullah Hamdi'nin eserinde de gömleğin ilk sahibinin Hz. İbrahim olduğu söylenirken bu durum Ya'kûb'un ağzından oğlu Yûsuf'a anlatılmış ve gömleğin intikali bir nevi miras ve vasiyeti yerine getirme şeklinde ifade edilmiştir. Oğlunu kardeşleriyle kıra göndermek üzere hazırlayan Ya'kûb ona bu silsileyi anlatırken kutsal bir emaneti devrettiğini ihsas ederek bu gömleği Yûsuf'un da giymesi dilediğini belirtmiştir:

Ol zamân kim Halîle Cebrâ'il
Aldı geldi fidâ-yı Rabb-i Celîl

Bile getürdi bir kamîs-i kerîm
Tâ giye anı ibn-i İbrâhîm

Yaşda sen denlüyiken İsmâ'il
Anı geydürmişidi ana Halîl

Ben dahı yaşda olıcak o kadar
Anı geydürmişidi bana peder

Dimişidi bana bir oğlun ola
Ki cihana cemâli vasfı tola

Bana sîmâda ol ola manend
Cem'ide niçe hulkı ol ferzend

Şebah-i Âdem ola sûretde
Bedel ola Halîle hulletde

Nevha-i Nûh u hikmet-i İdrîs
Cem' olup anda halka ola re'îs

Ahseni olsardur ol beşerün
Adını Yûsuf eylen ol püserün

Dilerem sende gey o pîreheni
Göreyin bir dem anunıla seni
(Hamdî, b. 780-789) (Öztürk 1993, 73)

Hamdullah Hamdi eserinde gömlek ile ilgili olarak bazı râvîlerin rivayetlerini de dile getirmiştir. Bu rivayetlere göre Ya'kûb gömleği Yûsuf'a giydirmemiş onu koruması için kimsenin göremeyeceği şekilde koluna bazubend olarak bağlamıştır.

Ba'zı râvî didi ki İsrâ'îl
Koydı bir heykele kamîs-i Halîl

Takdı bâzû-yı Yûsufa anı
Görmedin gayri oğlu pinhânî
(Hamdî, b. 797-798) (Öztürk 1993, 74)

Nitekim Hamdullah Hamdî'nin eserinin etki kaynağı olan Molla Camî'nin Yûsuf u Züleyhasında da bu ifadede benzerlik vardır. Kardeşleri Yûsuf'u kuyuya attıktan sonra Cebrail gelerek Yusuf'un bazubendini açıp içinden çıkardığı Hz. İbrahim'i ateşten koruyan gömleği giydirir ve Allah'ın mesajını iletir: Bir zaman sonra kardeşleri pişman olarak Yusuf'un karşısına çıkacak, Yûsuf onları tanıdığı halde kardeşleri Yûsuf'u tanımayacaktır. (Demir 2006, 73).

Mesnevilerde, gömleğin bu şekilde söz konusu edilmesi Yûsuf'un diğer kardeşleri arasında nübüvvet mirasını devralmak için seçilmişliğini ifade ederken gömleğin bu sembolik anlamını bilen kardeşlerin de kıskançlıklarının kaynağı olmuştur (Türkdoğan 2011, 297)

Mesnevilerde Bir Motif Olarak "Gömlek"

A) Çocukluk Çağı/1. Gömlek "kanlı gömlek"

Babalarının Yûsuf'u kendilerinden çok sevdiğine inanan kardeşleri kıskançlık ve hasetlerinin esiri olarak onu öldürmeye karar verirler. Ancak içlerinden biri ki mesnevilerde genellikle bu kişi Yehuda olarak belirtilmiştir, merhamet ederek öldürmek yerine kuyuya atılmasını teklif eder ve bu teklif üzerinde karar kılarlar. Yûsuf'u kuyuya atmadan önce üzerindeki gömleği soyarlar. Kimi

mesnevilerde Yûsuf'un bedeninin çıplak kaldığı anlatılırken kimilerinde kardeşlerinin ona eski bir giysi verdiği söylenmiştir:

Ol vakit kuyuya girdi
Yûsuf yalınca idi
Cebrâîl gömlek verdi
Yâ Yûsuf geygil deyü
(Haliloğlu Ali) (Köktürk 2007, 610)

İhveti k'almişidi pîrehenin
Pîrehensiz komışdı gül bedenin
(Gubârî, b. 496) (Aktaş 2006, 74)

Yûsuf'un gönlecüğünü çıkardılar
Ana bir eskice palâs virdiler
(Süle Fakih, b. 400) (Köktekin 1994, 100)

Yûsuf'u kuyuya atan kardeşlerinin asıl maksadı ellerindeki gömleği orada boğazladıkları bir hayvanın kanına bulayarak, onu bir kurdun yediği yalanına babalarını inandırmaktır. Kanlı gömleği sahte matem tavırlarıyla babalarına götürdüklerinde Yûsuf'un öldüğünün delili olmasını isterler:

Yûsufî cümle kurt yedi diyelim
Sad figânile mâtem eyleyelüm

Dökelüm gönleginin üstüne kan
K'ola bu kanlı gönlek ana nişân
(Gubârî, b.508-509) (Aktaş 2006, 96)

Bütün mesneviler babalarının sevgisini kendilerine celb etmek isteyen evlatların düşündüklerinin aksine sonu kınanma ve utanma ile neticelenen hain planını bu şekilde ortaya koymaktadır. Kanlı gömlekte oğlunun kokusunu duymayan Ya'kûb dış izi arar. Baştanbaşa aradığı gömlekte kurda ait dış izi yoktur, gömlek sapasağlamdır. Bu noktada ise Ya'kûb artık oğullarının yalan söylediğinden emindir. Elindeki gömlek oğullarının yalan söylediğinin gerçek delili olurken Yûsuf'un ölmediğinin de kesin işaretidir. Ya'kûb dış izi olmayan bu kanlı gömleğin bir hikmeti olduğunun idrakindedir.

Aklı keldi könlegi eline aldı
Öpe kuça yıglayu nazar kıldı
Könlegünde hiç yırtılmış yer körmedi
Ne mihr-bân kurt yemiş tep ağlar emdi

Yûsuf etin yemiş kanın içmiş
Yûsufdın beni mahrum mahzun koymuş
Könlegin hiç yırtmamış bütün koymuş
Bu arada bir hikmetvar deyür emdi
(Ali) (Cin 2004, 223)

Sahte kana bulan ve Ya'kûb'a getirilen gömlek onun sabretmesi gerektiğinin nişanı olmuştur. Aşağıdaki beyitte de hissedileceği gibi bunu bir nevi imtihan kabul eden Ya'kûb için artık teslimiyet zamanıdır:

Benden ayırdı ol cemîli Celîl
Gönlüme lâzım oldu sabr-ı cemîl
(Hamdî, b. 1215) (Öztürk 1993, 111)

Bilâl'in eserinde ise bu kanlı gömlek hikâyenin ilerleyişinde farklı bir biçimde tekrar karşımıza çıkar. Ya'kûb, Yûsuf'un kanlı gömleğini onun öz kardeşi olan Bünyamin'e yanından ayırma diye tenbih ederek teslim etmiştir. Bunun üzerine Bünyamin de Yûsuf'un kanlı gömleğini hamayil olarak koynunda saklamıştır. Yûsuf'u Mısır'da buluştuklarında onu Yûsuf'a verir. Böylece Yûsuf, üvey kardeşlerinin babasına gönderdiği kanlı gömleği ve sahte kanı öz kardeşi aracılığıyla bizzat görmüş olur.

Didi Binyâmine söyle Yûsufu n'eyledi bunlar
Didi sahrâyâ alup gıtdiler gelmedi ol cânâ

Bular geldi figân u zâr ile âh eyleyüp cümle
Getürüp gömleğin kanlu yakarlar bagrile sînâ

Didi Yûsuf ki sen gördüñ mi anı
O gömleğin yine rengi ile kanı

Binyâmin ol gömlek benümle
Durur hâlâ hamâ'ıldür benümle

Be-gâyet hüzne irdüm anı aldum
Hemân dem koluma sakladum aldum

Babam dahı baña tenbîh idüpdür
Bunu senden ayırma buyurupdur

Didi Yûsuf çıkar göreyüm anı
Nitedür göreyüm ben de o kanı
(Bilâl, b. 1090-1096) (Göre 2009, 356)

Yûsuf'un kanlı gömleği onun kardeşlerinin zulmüne uğrayan bir mazlum olduğunu sembolize ederken bu hadisenin içinde yer alan diğerleri için de anlamlar içermektedir. Bu gömlek bir taraftan Yûsuf'un öldüğü yalanın delili olarak gösterilmeye çalışılırken beklenmedik biçimde yaşadığı gerçeğinin delili olmuştur. Kardeşler açısından onların haset, kıskançlık hatta nefret duygularının ve babalarına karşı verdikleri sözlere ihanet etmelerinin kendi elleriyle beyanıdır. Kanlı gömlek aracılığıyla babalarının sevgisini kazanmaya çalışırken umulanın aksine gözden düşmüşlerdir. Ya'kûb için de yeni bir dönemin başladığının habercisidir. Oğlunun ölmediğini anlamakla beraber evlat hasretiyle geçecek yıllar onu beklemektedir.

B) Gençlik Çağı/2. Gömlek “yırtilan gömlek”

Mesnevilerde karşımıza çıkan ikinci gömlek Yûsuf’un Züleyha tarafından arkadan yırtilan gömleğidir. Konunun ele alınışı açısından eserlerde bir farklılık görülmemektedir. Bu defa gömlek onun suçsuzluğunu ispat etmektedir:

Pes Züleyhâ Yûsufı kowup yetdi
 Yetüben art eteğin muhkem dutdı
 Art eteği yırtılıp Yûsuf kitti
 Katarlaşu taş kapuya çıkarlar emdi
 (Ali) (Cin 2004, 335)

Yâ ‘azîz işitgil beni benden
 Key anlagıl bu ‘avratın aslı kandan
 Ma’lûm oldı bu iş Yûsufun könleginden
 Art eteği yırtuk Yûsuf suçsuz emdi
 (Ali) (Cin 2004, 338)

Yûsuf’un Züleyha’nın yalanı karşısında iftiraya uğradığının delili olan “art eteği yırtık gömlek” helali olmayan bir kadına göz dikmeyecek ahlaka sahip olduğunu gösterirken efendisine sadakatini de açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Tıpkı kanlı gömlekte olduğu gibi umulanın aksine yırtilan gömlek ihanetin delili olarak gösterilmeye çalışılırken Yûsuf’un sadakatinin delili olmuştur:

Ve ger ardında ise şakk nişânı
 Yûsuf sâdık durur budur nişânı

Sabî itdi hemân dem çün bu hükmi
 ‘Azîz buldı yalanı bildi hükmi

Zelîhâdan hyânet oldugını
 Hemân bildi ki gayret n’oldugını
 (Bilâl, b. 415-417) (Göre 2009, 276)

Bazı mesnevilerde Yûsuf’un yırtilan gömleğine bedel olarak Züleyha’nın yırtilan gömleği söz konusu edilmektedir. Türk edebiyatında yazılmış mesnevilerde tesiri Molla Cami’nin Yûsuf u Züleyha’sında konu şöyle anlatılmaktadır:

“Bir gece Züleyha Yûsuf’un elinden kurtulup düşe kalka kaçmaktaydı,
 Yûsuf ardından eteğine yapıştı ve onun gömleği yırtıldı,
 Züleyhâ dedi, ben çok önceden senin gömleğini yırtmıştım,
 Şimdi sen benim gömleğimi yırttın, böylece bu günahta ödeştik.

Bu konuda aramızdaki eşitsizlikten korkmaya gerek yok, artık gömlek yırtmada beraber olduk.” (Demir 2006, 134)

Hatayî’de bu hadise Züleyha namaz vaktinde abdest almaya giderken Yûsuf’un onu yanında alıkoymak istemesi neticesinde gerçekleşmiştir:

Yetdi ol demde nâ-gâh vakt-i namâz
Almaga durdı o Zelhâ destimâz

Bir dem otur deyüben Yûsuf anun
Hem çeküp yırttı eteğin Zelhânun

Zelhâ didi Yûsuf dañlagıl
Ol etegün yıtdugumu anlagıl

Ol 'avazdur uşta imdi fikr kıl
Oldı berâber etekler bellü bil
(Hatayî, 904-907) (Demir 2006, 134)

Kaçdı ol sâ'at Zelîhâ Yûsuf ardından gelür
Çekdi yırttı gömlegin itdi kısâs u intikâm

Didi yâ Yûsuf yeter oldı kamîsuña bedel
Virmezem nefsüm saña buldı kelâmum ihtitâm
(Bilâl, b. 831-832) (Göre 2009, 325)

Aşağıdaki beyitlerde görüleceği üzere Süle Fakih'in ve Ahmedî'nin mesnevilerinde de Züleyha'nın ardından yırtılan gömleği söz konusudur. Hikâyelerin bu kısımlarında Yûsuf'a evlenmeleri için arada herhangi bir başka engel kalmayan Züleyha artık hidayete ermiş, Hak yolu bulmuştur. Ancak bu defa o Yûsuf'tan yüz çevirerek kaçır. Ardından atılan Yûsuf Züleyha'nın gömleğini arkasından yırtar. Müellifler Züleyha'nın yırtılan gömleğini hikâyeye dâhil ederken ikisinin de her bakımdan artık denk olduğu mesajını vermeye çalışmaktadırlar.

Sundı elin Zelhâya vardı ilerü
Zelhâ dahı çekinür andan girü

Tutmaga kasd eyledi anı yine
Kaçdı Zelhâ düşdi Yûsuf ardına

Yügirü Zelhânun ardından yiter
Sundı elin art eteğini dutar

Çekdi yırttı art eteğin Zelhânun
İtdi kaçma yok durur cânun senün
(Süle Fakih, b. 3009-3012) Köktekin 1994, 334)

Pârelendi gömleği Zelhâ anı
Gördi dir itdün bana bedel bunı

Gömlegün yırttum o vakit ey begüm
Bedel için pâre kıldun gömlegüm (Ahmedî, b. 1954-1962) (Yapıcı 2006, 285-286)

Kadı Darîr'in Kıssa-i Yûsufunda ise bu hadise Yusuf ile Züleyha'nın evlenmelerinin üzerinden bir süre geçtikten sonra gerçekleşmiştir. Yûsuf'un Züleyhâ'ya olan sevgisi artmıştır ancak Züleyha ibadetle meşgul olmaktadır ve Yûsuf'un aşkını ibadetine değişmiştir. Yûsuf yanına yaklaştıkça kendini çekmektedir ki bu sırada gömleği yırtılır. Bunun üzerine verilmek istenen mesaj Züleyha'nın ağzından açık olarak iletilmektedir: Yûsuf ile Züleyha artık gerçek anlamda bir olmuşlardır:

Birbirile kaldılar nice zamân
Yûsuf aña olmuşdı mihrîbân

Hem Züleyhâ tâ'ata meşgûl olur
'İşki tâ'at hatırına yol bulur

Tâ'ata değşürdi Yûsuf 'ışkını
Tañrı dergâhına dutdı yüzünü

Yapışup meğer ol dem Yûsuf aña
Kendüzin çeker Züleyhâ bir yana

Tâ ki yarılır Züleyhâ gömleği
Döndi eydür Yûsuf(a) iy dîn begi

Gömlegüm yarıldı uş benüm dahu
İkimüz olduk berâber iy sahî
(Kadı Darîr b. 2085-2087) (Karahana 1985, 502)

C) Olgunluk Çağı /3. Gömlek "şifa gömleği"

Kıssadaki üçüncü gömlek Ya'kub'a gönderilen gömlektir. Esas itibarıyla bu gömlek Ya'kûb'un nübüvvet mirası olarak oğlu Yûsuf'a giydirdiği ancak o kuyuya atılırken bedeninden soyulan ve daha sonra sahte kan ile ölüm nişanı olarak gösterilmek istenilen gömlektir. Bu gömlek umulanın aksine Yûsuf'un öldüğüne delil olmamıştır ancak Ya'kûb'u evlat hasretinin ateşinde yakmıştır. Aradan geçen zamanla Yûsuf çocukluktan olgunluk çağına eriştii dönemde bu gömlek tekrar bir alamet olma özelliğini gösterir. Kur'an-ı Kerîm'de "Yûsuf kokulu" olarak tavsif edilen bu gömlek bir müjdecî ile Ya'kûb'a gönderildiğinde yine evladının sağ esen olduğunun müjdesini bildirmektedir. Dolayısıyla gömlek her durumda Ya'kub'a oğlunun hayatta olduğunun işaretidir. Ancak "kanlı gömlek" Ya'kub'a sabr-ı cemîli ihsas ederek onun hayatında yeni bir dönemin başladığına işaret ederken, "Yûsuf kokulu" gömleğe tebdil olduğunda onun sabrı selamete çıkacak ve hasreti nihayet bularak karanlıklar aydınlığa kavuşacaktır. Ya'kûb'un gözlerinin ışığını söndüren de yandıran da bu gömlektir. Nitekim aşığıdaki beyitlerde Ahmedî gören gözlerin kapanmasının sebebi olarak işaret ettiği kanlı gömleği yine onu açacak şifa gömleği olarak takdim etmektedir.

Kanlı gömlek ile yumdı 'aynını
Bu şifâ gömlegidür açar anı
(Ahmedî, b. 2442-2443) (Yapıcı 2006, 347)

Kadı Darîr'de de gömlek şifa olmadan önce derdin sebebi olarak karşımıza çıkar. Hikâyeye göre Yûsuf, Mısır'da üvey kardeşleri ile bir araya geldiğinde onlara babasının halini sorarak gözlerinin hangi sebeple görmediğini öğrenmek ister. Kardeşler de bu durumun sebebini gömleğe bağlayarak babalarının Yûsuf'un gömleğini gördükçe ağladığını anlatırlar:

Babasınıñ sordı ahvâlin tamâm
Eydi bunlar çünki bildi ol kirâm

Gözsüz oldugı neden eydüñ sebeb
Didiler kim gömlegüñden iy neseb

Gömlegüñi görür urur yüzine
Ağlar u zârî kılur kendüzine

Dün gün işi nevha birle zârıdı
Hasretüñle dünyeden bîzâr idi

Çünki gömlekden gözi giryân olur
Gözlerinüñ yüzine bürhân olur
(Kadı Darîr, b. 1691-1695) (Karahan 1985, 458)

Başka bir ifadeyle dert de derman da Yûsuf'un gömleğinde imtizaç etmiştir. Başlangıçta gömleğin niteliğini "kan" belirlerken Yûsuf'un tekâmül süreci tamamlandığında peygamberlik müessesesinde de muteber bir unsur olan "koku" belirlemektedir. Yûsuf'un, babası Ya'kûb'un gözüne şifa olması amacıyla ona gönderdiği gömlek Yûsuf'un kokusunu taşımaktadır, daha yolda iken rüzgâr Yûsuf'un kokusunu Ya'kûb'a ulaştırmıştır. Kadı Darîr'in beyitlerinde bu hadisenin nasıl cereyan ettiği izah edilmektedir. Buna göre Yûsuf gömleğini emanet ettiği müjdeciye Ken'ân yoluna geldiğinde gömleği açmasını ve yola doğru silkelemesini tembih eder. Çünkü saba rüzgârı onun kokusunu babasına ulaştıracak, böylece Ya'kûb'un gönlü safe bulacaktır. Belki de Yûsuf, gömleğin kendinden önce kokusunu babasına ulaştırırken bu hareketiyle yıllar süren hasreti bir an önce dindirmek ve kavuşma heyecanını teskin etmek istemektedir:

Yûsuf eydür çünki yola çıkasın
Dönesin Ken'ân yolına bakasın

Gömlegümi açasın bir gez revân
Silkesin Ken'ân yoluna mihrîbân

Tâ ki anuñ kokusın bâd-ı sabâ
İrgüre babama kim bula safâ
(Kadı Darîr, b. 1707-1709) (Karahan 1985, 459)

Mesnevilerde bu gömleği Ya'kub'a götürmek üzere diğer oğlu Yehuda'nın talip olduğu görülmektedir. Çünkü Ya'kûb'a "kanlı gömlek"i götürerek kötü haberi veren odur. Bu sebeple şimdi müjdeyi veren de kendisi olmak ister:

Yehûzâ dir ki yâ Yûsuf saña ben
Recâm var tutagör kim oldur elzem

Didi söyle nedür baña dilegin
Didi vir gömleği budur dilegüm

Götürem ben babaña gömlegüñi
Yüzine ben süreyüm gömlegüñi

Ki zîrâ ben mukaddem gömlegüñi
Götürdüm aña kanlu gömlegüñi

Dilerem müjde eyleyem aña ben
Anı Ken'ânda mesrûr eyleyem ben
(Bilâl, b. 1390-1394) (Göre 2009, 389)

Ancak bu görevi Yûsuf'un sütkardeşi Beşir yerine getirmiştir. Çünkü İlâhi buyruk böyledir:

Ol könleği Yûsuf Beşîre verdi
Bir biti yazıp beyle verdi
Beşîr könleği aluban ana döndi
Yûsufdan Ya'kûba kelür emdi
(Ali, s.461) (Cin 2004, 461)

Didi Yûsuf ki olmaz zîrâ fermân
Beşîre buyurupdur ulu Subhân
(Bilâl, b.1395) (Göre 2009, 389)

Bazı mesnevilerde Yehuda'nın Beşir'e eşlik ettiği yanı sıra gittiği görülmektedir. Hamdullah Hamdî'de ise Yehuda'nın gömleği babasına götürme isteği yerinde görülmüş ve müjdecî Yehuda olmuştur. Aslında Yehuda bu görevi yerine getirirken elbette affedilmek ve bir vebalden kurtulmak ümidini taşımaktadır:

Virdi pîrâhenin Yehûdâya
İtdi hoş-rây saldı büşrâya

Boyayup könleği meğer kana
Ol getürmişdi pîr-i Ken'âna

İ'tizâr olmağa o zillet için
Anı gönderdi bu beşâret için
(Hamdî, b. 6078-6080) (Öztürk 1993, 531-532)

Hikâyelerin ilerleyen kısımlarında Yûsuf'un musahibi olarak karşılaşılan Beşir, aslında onun sütkardeşidir. Ya'kub onun anasını Yûsuf'a sütanne olarak bulduğunda kadının sütünün her iki çocuğa yetişmeyeceği endişesiyle Beşir'i satmıştır. Kadın bunun üzerine ah etmiş ve onun feryadı dua hükmüne geçerek kabul olmuştur. Buna göre Ya'kûb ta ki sütanne evladına kavuşuncaya kadar evladından ayrılacak ve hasret çekecektir. Nitekim Ya'kûb'un Yûsuf'tan ayrı düşmesinin temelinde bu dua yatmaktadır. Yûsuf'un gömleği Beşirle babasına göndermek istemesi bu duada söz konusu olan kavuşmanın gerçekleşmesini sağlamaktır:

Der-sâ'at Cebrâ'il indi hem beşâret eyledi
Didi getür yâ Yûsuf şol gömleği sendedür o

Sile gözlerine babañ gözleri rûşen ola
Ol Beşîr kuluñ ile gönder anı ey mâh-rû

Zîrâ ol Beşîr kuluñ süd kardaşuñdur ey 'azîz
Senden evvel buluşa anasıyla buyurdı Hû
(Bilâl, b. 1378-1380) (Göre 2009, 388)

Ya'kûb'un gözlerine şifa olmak üzere yola çıkan gömlek Yûsuf'un sütannesinin duası gereği Beşir'in elinde önce bu kadına ulaşır. Yani Ya'kûb'dan önce sütanne evladına kavuşur. Evlat hasretine son veren yine Yûsuf'un gömleği olmuştur. Ancak evladının ayrılığında sütanne de dert sahibi olmuş takatten kesilmiştir. Hatta onun da gözü görmez olmuştur. Ahmedî'nin mesnevisinde Ya'kûb'a şifa olması beklenen gömlek, ondan önce sütannenin şifası olur:

Ol Beşîri gönderince yâ emîr
Varsun evvel anasına ol Beşîr

Gömlegüñ sürsün anası gözine
Nûrı gelüp tâkat irsün dizine

Anasından soñra varsun ataña
Böyle fermân eyledi Rabbüñ saña
(Ahmedî, b. 2475-2477) (Yapıcı 2006, 351)

Ol Beşîr sürer kamîsi yüzine
Nûr irer ol anasınüñ gözine
(Ahmedî, b. 2538) (Yapıcı 2006, 358)

Bu konuyu işleyen bütün mesnevilerde Yûsuf'un gömleğinin babası Ya'kub'un gözlerinin nuruna kavuşmasının aracı olarak ele alındığı görülmektedir. Aşağıda Garîb ve Gubârî'den alınan beyitler bu durumu örneklemektedir:

Gömlegümi süre babam yüzine
Umaram-ki nûrı gele gözine
(Garîb, b. 2638) (Karakaya 2012, 735)

Kârvân yolda iken irdi Beşîr
Sad beşâretle pîre girdi Beşîr

Vechi üzre itdi gönlegi ilkâ
Oldı gönlek devâ-yı dîde-küşâ®

Pîrin ol dem açıldı iki gözi
Aglariken gamile güldi yüzi
(Gubârî, b. 2020-2022) (Aktaş 2006, 209)

Yûsuf babasının gözlerine şifa olması için neden gömleğini göndermiştir? Bazı mesnevilere göre bu Yûsuf'un gömleğin hikmetini bilmesinden dolayıdır. Nitekim Süle Fakih ve Nahiff'de gömleğin görmeyen gözlere şifa olması durumuna ve Yûsuf'un neden gözlerinin açılması için gömleğini babasına gönderdiğine bir açıklık vardır. Süle Fakih'te söylenilene göre, Yûsuf kuyudan çıktığı vakit kuyu ağzında bir a'mâ durmaktadır, bu sırada esen rüzgâr gömleğin ucunu o adamın gözlerine dokundurur ve mucizevî bir biçimde adamın gözü nurlanır, İşte gömleğin kerametine böyle bir olayla vakıf olan Yûsuf, onu babasının gözlerine şifa olması için gönderir:

Hem dahı gönlekde vardur mu'cizât
İdeyim kim neyidi ey hoş nihâd

Yûsuf ol vakit kim kuyudan çıkar
Arkasında-ıdı ol gönlek ey yâr

Bir gözsüz dahı kuyu ağzında hem
Turmuşıdı halkıla anda behem

Yûsufun gönlegi eteği yine
Yil tokundurdu gözsüzün yüzine

Kudretile açılır iki gözi
Hem dahı nurlandı ol kişi yüzi

Görmişidi Yûsuf anda bu işi
Gönlegin kerâmetini ey kişi

Andan ötrü gönlegi virmişidi
Kim atamun gözleri göre didi
(Süle Fakih, b. 4316-4322) (Köktekin 1994, 447)

Nahiff'de de benzer bir durum söz konusudur. Buna göre Yûsuf kuyudan çıkarılınca gömleği orada bulunan bir görmezın gözlerine sürülmüş ve gözleri açılmıştır. Olaya tanık olan Yûsuf gömleğin sırrını bilmiştir:

Yûsuf'ı çün kuyudan çıkardılar
Bir gözsüz yüzine gömlegi sürdiler

Gözleri görüben açıldı idi
 Yûsuf orada anı bildi idi
 (Nahîfî, v. 93a, b. 8-13) (Üst 2007, 943)

Sonuç

Sonuç olarak Yûsuf kıssasında “gömlek” motifinin çok katmanlı anlam işlevine sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışma yapılırken basılı durumda olan ya da üzerinde tez yapılmış Yûsuf kıssası konulu eserler incelenmiş hikâyede farklılığa işaret edecek örnekler üzerinde durulmuştur. Konuyu işleyen bütün mesnevilerde Yûsuf’a ait “kanlı gömlek”, “yakası yırtılan gömlek”, “Ya’kûb’a gönderilen gömlek” olmak üzere üç gömlek söz konusu edilmektedir. Bu haliyle “gömlek”in Yûsuf’un hayatının çocukluk, gençlik ve olgunluk olmak üzere üç önemli dönüm noktasını işaret ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Yûsuf’un yırtılan gömleğinin anlatıldığı bahislerde Yûsuf’un gömleğine bedel olarak Züleyha’nın gömleği de söz konusu edilmiştir. Bunları ele alışıta mesneviler arasındaki bazı benzeşme ve farklılıklar yukarıda verilen örneklerle gösterilmiştir. Gömleğin mahiyet ve hikmetini izah eden mesneviler kimi ifadelerle Yûsuf’un bu giysisine mucizevi bir mahiyet atfetmişlerdir. Hikâyenin çatısına ve ana işleyişine müdahale etmeden bilhassa kutsal kitaplarda yer almayan ayrıntılarda kendi muhayyileleri ve kabiliyetleri ölçüsünde farklılaşmayı sağlamaya çalışmışlardır. Böylelikle hikâyenin gelişmesinde ve yeni anlamlar doğmasında “gömlek”i önemli bir motif olarak işlemişlerdir.

Kaynakça

- AKTAŞ, Hasan, Abdurrahman Gubârî, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2006.
- AYAN, Gönül, “Anadolu Sahasında Yazılmış Yûsuf u Züleyha Mesnevilerinde Kurt Motifi”, Türk Halklarının Edebi Geçmişi: Türk Destanları Uluslararası Sempozyumu, Kafkaz Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Bakü, 2004, s. 64-69.
- CİN, Ali, Ali, Kıssa-i Yûsuf (H.630/M.1233) (İnceleme-Metin-Dizin), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.
- DEMİR, Recep, Hatâyî-i Tebrîzî ve Molla Câmî’nin Yûsuf u Züleyha Mesnevileri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van, 2006.
- GÖRE, Zehra, Bilâl, Kıssa-i Yûsuf (İnceleme-Metin), Öncü Kitabevi, Ankara, 2009.
- KARAHAN, Leyla, Erzurumlu Mustafa Darîr, Kıssa-i Yûsuf, Gzi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara, 1985.
- KARAKAYA, Burcu, Garîb’in Yûsuf u Züleyhâ’sı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırşehir, 2012.
- KÖKTEKİN, Kazım, Süle Fakih’in Yûsuf u Zeliha’sı (İnceleme-Metin-Dizin), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1994.

-
- KÖKTÜRK, Şahin, "Haliloğlu Ali'nin Yûsuf ile Zelihâ Hikâyesi", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 Fall 2007, s. 554-617.
- ÖZTÜRK, Zehra, Hamdullah Hamdi'nin Yûsuf ve Zeliha Mesnevisi'nde Tipler ve Motifler, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1993.
- TÜRKDOĞAN, Melike Gökcan, Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma, 2011. (web adres: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10695,klasik-turk-edebiyatinda-yusuf-u-zuleyha-mesnevileripdf.pdf?0>),
- ÜST, Sibel, "Nahîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2/4 Fall 2007, s. 823-957.
- YAPICI, Ali İhsan, Ahmedi'nin Yûsuf u Züleyha'sı, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın, 2006.